

## Checklist afwikkeling nalatenschap

<b>Fase 1: Voorafgaand aan overlijden</b>		
1.1	Levenstestament	
1.2	Testament	
1.3	Huwelijksvoorwaarden/samenlevingsovereenkomst	
1.4	Overnamebedingen	
1.5	Compagnonverzekering	
1.6	Nabestaandenvoorziening	
1.7	Stichting administratiekantoor	
1.8	Toegang tot bankrekeningen	
1.9	Bedrijfsopvolgingsfaciliteit check	
<b>Fase 2: In het zicht van overlijden</b>		
2.1	Laatste controle testament en huwelijksvoorwaarden	
2.2	Schenken en giften	
2.3	Indicatie voorkeur keuzes uit testament	
2.4	Continuïteit onderneming	
2.5	Advies over aanvaarden	
<b>Fase 3: Direct na overlijden</b>		
3.1	Advies over aanvaarden nalatenschap	
3.2	Akte van overlijden	
3.3	Begrafenis of crematie	
3.4	Aanvraag verklaring van erfrecht	
3.5	Controle termijnen	
3.6	Instanties inlichten	
3.7	Controleer WOZ-beschikking	
<b>Fase 4: Eindafwikkeling</b>		
4.1	Afronden jaarrekening en tussentijdse cijfers	
4.2	Opstellen vermogensopstelling	
4.3	Inventariseren opties uit testament	
4.4	Doorrekenen opties uit testament	
4.5	Keuzes maken voor de verdeling	
4.6	Aangifte IB F-Biljet	
4.7	Renteafpraak	
4.8	Aangifte Erfbelasting	
4.9	Afgifte legaten	
4.10	Akte van verdeling	

## Toelichting

### Fase 1: Voorafgaand aan overlijden

In deze fase is er nog geen directe aanleiding om spoedig overlijden te veronderstellen. De nadruk in de advisering ligt dan op het 'alles goed geregeld hebben'. Wijs met name op noodscenario's. Stel vragen zoals 'stel dat je gistermiddag was overleden'. Nadenken over de uiterste wil in het geval van overlijden kost tijd en is vaak een proces van enkele besprekingen.

#### 1.1 Levenstestament

Een levenstestament is bedoeld voor de situatie dat iemand tijdens zijn leven, door bijvoorbeeld ziekte of ouder worden, niet meer zelf kan handelen (wilsonbekwaamheid). In een algemene volmacht wordt iemand aangewezen die zijn zaken op gebied van financiën, verzorging en/of medische behandeling gaat regelen.

Daarbij kan er voor verschillende doeleinden een andere persoon worden benoemd. Denk aan de figuur dat een broer wordt benoemd om voor de financiële aangelegenheden en het beheer van de onderneming te zorgen en dat de zus wordt benoemd om de medische belangen te behartigen.

Het is verstandig dit door de notaris te laten doen vanwege de bewijskracht die uitgaat van een notariële akte en vanwege de registratie in het centraal register wat hiervoor wordt bijgehouden. Artsen, rechters, andere betrokkenen en iedere notaris kunnen hier nagaan of men een levenstestament heeft. Bij de notaris kunnen zij de inhoud opvragen. De privacy is gewaarborgd en het levenstestament is altijd terug te vinden.

Schenken kunnen worden voortgezet mits er een traditie van schenken is. Is dat belangrijk, dan is het zaak voorafgaand aan het opstellen van een levenstestament daadwerkelijk enkele keren iets te schenken. Schuldigerkenning kan niet op basis van een levenstestament.

#### 1.2 Testament

Het testament is natuurlijk van essentieel belang voor de afwikkeling van de nalatenschap en kan alleen voor het overlijden gemaakt worden. Controleer dus dat het testament (of het ontbreken daarvan) nog past bij de omstandigheden.

#### 1.3 Huwelijksvoorwaarden/samenlevingsovereenkomst

Voor de omvang van de nalatenschap is het huwelijksgoederenregime van groot belang. Controleer dus of de huwelijksvoorwaarden nog passen bij de omstandigheden. Zie ook het model '**Checklist enkele IB-aspecten en civielrechtelijke aspecten van huwelijkse voorwaarden**' en het rekenmodel '**Bijhouden huwelijkse voorwaarden**'.

Daarnaast zijn huwelijkse voorwaarden natuurlijk van groot belang bij echtscheidingen. De ervaring leert dat in de dga-praktijk een echtscheiding vaker voorkomt dan een overlijden.

In de samenlevingsovereenkomst worden vaak verblijvingsbedingen opgenomen op grond waarvan de achterblijvende partner recht krijgt op een deel van de gezamenlijke bezittingen. Daarnaast is de samenlevingsovereenkomst soms voorwaarde voor de partnervrijstelling erfbelasting.

#### 1.4 Overnamebedingen vof/maatschap/aandeelhoudersovereenkomst

In de situatie dat cliënt onderdeel is van een vennootschap of een maatschap is het van belang dat er afspraken zijn gemaakt voor het geval dat een van de vennoten komt te overlijden. Gaat het belang dan naar zijn/haar erfgenamen, mogen de overblijvende vennoten overnemen, of moeten de overblijvende vennoten het belang overnemen. Het is zaak een en ander bespreekbaar te maken en zo nodig op te nemen in de maatschaps-, vennootschapsakte of aandeelhoudersovereenkomst.

### **1.5 Compagnonverzekering**

De overname van het belang van een vennoot wil nog weleens tot liquiditeitsproblemen leiden. Dan kan ervoor gekozen worden de overnamesom schuldig te erkennen, maar wijs ook op de mogelijkheid van een compagnonverzekering. De vennoten sluiten een verzekering op het leven van de ander zodat met de uitkering het belang kan worden overgenomen. Dit kan ook bij dga's worden toegepast.

### **1.6 Nabestaandenvoorziening**

Een ondernemer (waaronder dga) is niet sociaal verzekerd. Het is dus van belang om een nabestaandenvoorziening te hebben. Dat kan een levensverzekering zijn, maar ook een pensioen of lijfrente in eigen beheer dan wel een extern afgestort pensioen of lijfrente.

### **1.7 Stichting administratiekantoor**

Voor een bv betekent het overlijden van de dga dat de bv stuurloos wordt. Dat is een situatie die niet te lang moet voortduren om de continuïteit niet in gevaar te brengen. Vanzelfsprekend kunnen de erfgenamen een nieuwe bestuurder benoemen, maar beter is om dat voor het overlijden al te regelen. Dat kan met een stichting administratiekantoor. In de akte kan een opvolgend bestuurder worden opgenomen.

### **1.8 Toegang tot bankrekeningen**

De bank zal na een overlijden de bankrekeningen ten name van de erflater blokkeren. Ook als sprake is van een onderneming en de lonen betaald moeten worden. Het verdient dan aanbeveling om te zorgen voor een en/of rekening waarvan betaald kan worden. Digitale toegang tot de rekening werkt alleen zolang de bank niet op de hoogte is van het overlijden en men beschikt over de juiste codes.

### **1.9 Bedrijfsopvolgingsfaciliteit check**

De overdracht van een onderneming of een bv waarin een onderneming wordt gedreven wordt fiscaal gefaciliteerd. Er kleven wel de nodige voorwaarden aan. Zo is het van belang dat een bv altijd een belang houdt in de actieve onderneming. Het slechts financieren van de onderneming die is overgedragen aan de zoon of dochter geeft bijvoorbeeld geen recht op een vrijstelling. Het is zaak om vroegtijdig te controleren of aan de voorwaarden wordt voldaan zodat indien noodzakelijk tijdens leven nog maatregelen kunnen worden getroffen om de vrijstelling ten volle te benutten. Zie voor de voorwaarden het stroomschema '**Bedrijfsopvolgingsfaciliteiten schenk- en erfbelasting**'.

## **Fase 2: In het zicht van overlijden**

Dit is de situatie dat cliënt u verteld heeft dat hij nog maar kort te leven heeft. In dat geval heeft cliënt er behoefte aan om gerustgesteld te worden dat de zaken zo goed mogelijk geregeld zijn. Niet altijd resteert er voldoende tijd om nog zaken te optimaliseren.

### **2.1 Laatste controle testament en huwelijksvoorwaarden**

Het kan gebeuren dat de omstandigheden vlak voor overlijden afwijken van wat men daarvoor voor ogen had. Denk aan de situatie dat men is gebrouilleerd met een kind of dat sprake is van een (op handen zijnde) echtscheiding. Dan kan er aanleiding zijn de akten aan te passen.

Een andere vraag is of de huwelijksvoorwaarden niet moeten worden aangepast. Indien de rijkere partner zal komen te overlijden kan het zinvol zijn een finaal verrekenbeding op te nemen zodat de helft van het vermogen krachtens huwelijksvermogensrecht belastingvrij overgaat.

Een derde voorbeeld is het overbrengen van het belang bij de aandelen in een beleggingsvennootschap voorafgaand aan het overlijden. Door dit via de huwelijksvoorwaarden (wijzigen van algehele gemeenschap naar gescheiden vermogens) te leiden kan de box 2 belastingclaim worden uitgesteld tot na het tweede overlijden.

## **2.2 Schenkingen en giften**

Denk bij schenkingen niet alleen aan goede doelen maar ook aan de eenmalig verhoogde vrijstelling die niet wordt getroffen door de 180 dagen regeling. Het anderszins nog snel schenken aan kinderen heeft alleen zin als cliënt daarna nog 180 dagen leeft, anders worden ze alsnog in de heffing van erfbelasting betrokken.

## **2.3 Indicatie voorkeur keuzes uit testament**

Moderne testamente zijn vaak geen laatste wil van de erflater, maar een verzameling opties waaruit de langstlevende een keuze moet maken. Dit leidt regelmatig tot problemen omdat de belangen van de langstlevende en de (schoon-) kinderen onderling soms tegenstrijdig zijn. Het kan dan zinvol zijn om vader zijn laatste wil te laten uitspreken in het bijzijn van de toekomstige erfgenamen. Denk aan de figuur dat vader aangeeft dat zoon x de zaak mag overnemen en dochter y de woning.

## **2.4 Continuïteit onderneming**

In gevallen waarin de onderneming door één ondernemer wordt geleid komt het regelmatig voor dat veel afspraken en plannen niet aan het papier zijn toevertrouwd. Het is dan zaak om dat zoveel mogelijk alsnog te doen.

Daarnaast kan het nodig zijn dat erflater nog een knoop doorhakt, bijvoorbeeld voor het ontslag van medewerkers of juist voor een bepaalde investering. Indien er geen opvolger voorhanden is kan het raadzaam zijn alsnog een opvolgend (interim-) bestuurder te benoemen.

## **2.5 Advies over aanvaarden**

In onderdeel 3.1 gaan we in op de vraag of een nalatenschap aanvaard kan worden. Het verdient sterk de voorkeur hier voor het overlijden al aandacht voor te vragen.

## **Fase 3: Direct na overlijden**

### **3.1 Advies over aanvaarden nalatenschap**

Veruit de belangrijkste juridische beslissing die na het overlijden genomen moet worden is of de nalatenschap zuiver aanvaard kan worden. Dat is namelijk een onomkeerbare keuze.

Van zuivere aanvaarding is sprake als men zich gedraagt als erfgenaam, bijvoorbeeld door het opruimen van bezittingen van de overledene en het betalen van zijn/haar openstaande rekeningen. Gevolg is dat juridisch in de plaats wordt getreden van de overledene en daarmee aansprakelijkheid voor de schulden wordt binnengehaald. In tijden van economische crisis en waardedaling van vastgoed zijn meer nalatenschappen negatief dan verwacht.

Indien het vermoeden bestaat dat de nalatenschap negatief is kan beneficiair worden aanvaard. Dit wordt gedaan door een verklaring in te leveren bij de rechtbank. Vaak verzorgt de notaris dit. In dat geval wordt de nalatenschap aanvaard onder de voorwaarde dat deze positief is. Groot nadeel is dat in beginsel de nalatenschap moet worden vereffend volgens de regeling van de wettelijke vereffening (zie BW 4:202 ev.) Dit houdt in dat de bezittingen moeten worden verkocht en daaruit de schulden worden afbetaald. Het restant is voor de erfgenamen. De rechtbank kijkt toe of alles er eerlijk aan toe gaat. Hier kan wel ontheffing voor gevraagd worden. Minderjarigen moeten een erfenis altijd beneficiair aanvaarden.

De laatste optie is om de nalatenschap te verwerpen. Dan gaat de nalatenschap door naar de volgende erfgenaam. Ook dit doet u door een verklaring in te dienen bij de rechtbank. Of u aanvaardt, en zo ja, beneficiair of zuiver, kunt u ook enige tijd in beraad houden. Schuldeisers dienen zich gedurende deze periode te onthouden van verhaal. Na drie maanden kunnen zij de rechter vragen aan de erfgenaam een termijn te stellen zich uit te spreken. Doen zij dat niet, of zijn er

geen schuldeisers, dan kan de periode van beraad veel langer dan drie maanden duren.

### **3.2 Akte van overlijden**

Binnen vijf dagen na het overlijden moet aangifte worden gedaan bij de burgerlijke stand van de gemeente waar het familielid of de partner is gestorven. Hiervoor is een verklaring van overlijden van een arts nodig. Vaak neemt de begrafenisondernemer de aangifte voor zijn rekening.

De akte van overlijden is nodig voor de afhandeling van een aantal formele zaken bij de notaris en andere instellingen (levensverzekeringen). Tevens krijg je van de gemeente schriftelijk toestemming voor een begrafenis of crematie.

### **3.3 Begrafenis of crematie**

De begrafenis of crematie is geen aangelegenheid maar moet vanzelfsprekend worden geregeld. De kosten hiervan zijn tegenwoordig niet meer aftrekbaar in de inkomstenbelasting, maar slechts in de erfbelasting. Het wil weleens gebeuren dat er een begrafenisverzekering blijkt te zijn waarvan men het bestaan al weer was vergeten. Vraag daar naar.

### **3.4 Aanvraag verklaring van erfrecht**

Bij de notaris kan een verklaring van erfrecht worden gevraagd. Het is verstandig vooraf een prijsopgave te vragen, want deze wil nog weleens verschillen. Deze notariële akte beschrijft onder andere wie de erfgenamen zijn, voor welk deel zij recht hebben op het nalatenschap en of er een testament is. Als er meerdere erfgenamen zijn, wordt in de verklaring van erfrecht vaak ook opgenomen wie de gezamenlijke erfgenamen tot hun gemachtigde benoemen. De verklaring van erfrecht is nodig voor het regelen van bankzaken en het innen van uitkeringen, verzekeringsgelden en belastingteruggaven.

Als er geen testament is zal bij een echtpaar de wettelijke verdeling van toepassing zijn. Notarissen willen nog weleens opnemen in de verklaring van erfrecht dat wordt afgezien van de mogelijkheid om de wettelijke verdeling ongedaan te maken. Let daar op: er is dan geen weg meer terug.

### **3.5 Controle termijnen**

Heel vaak worden in het testament termijnen gegeven waarbinnen keuzes moeten worden gemaakt. Bijvoorbeeld voor het invoeren van een keuzelegaat of voor de betaalbaarstelling van erfdelen. Het is van groot belang dat deze data niet verlopen zonder dat een bewuste keuze is gemaakt. Daarnaast vloeien uit de wet termijnen voort. Denk aan drie maanden voor het ongedaan maken van de wettelijke verdeling of de acht maanden voor de aangifte erfbelasting.

### **3.6 Instanties inlichten**

Diverse officiële instanties moeten op de hoogte worden gesteld. Denk hierbij aan:

1. De werkgever of uitkeringsinstantie van overledene. Informeer ook naar een overlijdensuitkering.
2. Het pensioenfonds. Het is mogelijk dat een overblijvende partner een nabestaandenpensioen krijgt. Het kan ook zijn dat een eerdere partner van de overledene recht heeft op een zogenaamd bijzonder nabestaandenpensioen.
3. De Belastingdienst. Aanpassen voorlopige teruggaven en toeslagen. Wellicht komt de overblijvende partner ook in aanmerking voor huur- of zorgtoeslag of andere belastingvoordelen.
4. De hypotheekbank. Na het overlijden zijn de erfgenamen van de overledene aansprakelijk voor de hypotheek.
5. De verhuurder. Bij overlijden van de huurder worden de medehuurders automatisch huurder. Personen die met de overledene hebben samengewoond maar geen medehuurder zijn geworden dienen binnen zes maanden na het overlijden de kantonrechter te vragen de huur te mogen voortzetten.

6. De zorgverzekeraar.
7. De verzekeringsmaatschappij(en) waarbij de overledene een verzekering had afgesloten.
8. Abonnementen en lidmaatschappen moeten worden opgezegd.

### **3.7 WOZ-beschikking controleren**

In artikel 21, lid 5 Successiewet is bepaald dat voor woningen de WOZ-waarde als uitgangspunt geldt voor het vaststellen van de hoogte van het te betalen bedrag aan erfbelasting. Verder kunnen erfgenamen die na 1 januari 2012 een woning hebben geërfd voor de afdracht van de erfbelasting kiezen om gebruik te maken van de WOZ-waarde van het jaar na overlijden. Bij de verdeling zijn de erfgenamen uiteraard niet gebonden aan deze WOZ-beschikking. Is de waarde hoger en krijgen de kinderen diensgevolge een hogere onderbedelingsvordering op de langstlevende, dan is deze vordering tot dit positieve verschil niet belast. Het forfait van artikel 21-5 SW werkt dus door, ook voor de vordering. Onderbouw deze hogere waarde dus goed en leg deze secuur schriftelijk vast, bij voorkeur in een vaststellingsovereenkomst tussen langstlevende en kinderen waarin tevens de gekozen rente wordt vastgelegd.

Omdat bij een erfenis de erfgenamen de nieuwe eigenaren zijn van een onroerende zaken, kunnen zij op grond van artikel 26 van de Wet WOZ een gemeente verzoeken een voor bezwaar vatbare beschikking af te geven op naam van 'de erven'. De gemeente dient in beginsel binnen 8 weken op dit verzoek te beslissen. Vervolgens kan daartegen bezwaar worden aangetekend.

De Hoge Raad heeft recentelijk ([ECLI:NL:HR:2014:835](#)) geoordeeld dat bij een wettelijke verdeling waarbij een kind geen woning erft, maar slechts een vordering op de ouder toch een eigen beschikking kan worden aangevraagd door het kind op grond van artikel 28 WOZ.

## **Fase 4: Eindafwikkeling**

### **4.1 Afronden jaarrekening en tussentijdse cijfers**

Bij ondernemers zal over het algemeen een balans per datum overlijden opgesteld moeten worden. Deze hoeft niet te voldoen aan dezelfde eisen die gesteld worden aan een jaarrekening, maar moet wel het vermogen juist weergeven. Ook moet het tot overlijden behaalde resultaat kunnen worden bepaald.

Vervolgens moeten de werkelijke waarden op de balans worden opgenomen. Dat impliceert veelal dat een taxatie nodig is van het vastgoed en een berekening van de goodwill en eventuele overige stille reserves. Dat kunnen ook negatieve stille reserves zijn, bijvoorbeeld in de pensioenvoorziening.

### **4.2 Opstellen vermogensopstelling**

In de vermogensopstelling moeten niet alleen de vermogensbestanddelen worden opgenomen die normaliter in de aangifte inkomstenbelasting worden vermeld, maar ook de inboedel, kunst en fiscaal gedefiscaliseerd vermogen. Vooral van belang is de vordering die de kinderen wellicht nog hebben uit het overlijden van de eerste van beide ouders.

Tevens moet beoordeeld worden welk deel van het vermogen valt in de gemeenschap van goederen en welk deel bijvoorbeeld ten gevolge van een uitsluitingsclausule tot het privévermogen behoort.

### **4.3 Inventariseren opties uit testament**

Aan de hand van de vermogensopstelling en de feitelijke situatie kan beoordeeld worden welke keuzes uit het testament het meest wenselijk zijn. Hierbij zijn de wensen maar ook de omstandigheden van de erfgenamen relevant. Soms is het bijvoorbeeld niet gewenst dat vermogen in volle eigendom op naam van de kinderen wordt gesteld, bijvoorbeeld als het kind in de bijstand zit.

#### **4.4 Doorrekenen opties uit testament**

De opties voor de verdeling die het meest kansrijk zijn kunnen worden doorgerekend. Dat wil zeggen dat berekend wordt hoeveel erfbelasting verschuldigd is. Gebruik hiervoor het '**Rekenmodel schenken erfbelasting**'.

Bij het doorrekenen is het zaak ook te kijken naar de belasting die naar verwachting verschuldigd zal zijn bij het overlijden van de eventuele langstlevende.

Soms is het nuttig om bij het eerste overlijden juist meer belasting te betalen, zodat bij het overlijden van de langstlevende een nog forsere besparing wordt bereikt (toepassing renteventiel, zie ook 4.7 hierna).

#### **4.5 Keuzes maken voor de verdeling**

Aan de hand van de geïnventariseerde opties en de doorrekening daarvan kan tot besluitvorming gekomen worden over de wijze waarop de nalatenschap zal worden afgewikkeld.

#### **4.6 Aangifte IB F-Biljet**

Van het jaar waarin erflater is overleden moet een slotaangifte inkomstenbelasting worden ingediend, het zogenaamde F-biljet. Beoordeel tevens of opteren voor voljaarspartnerschap zinvol is.

Daarnaast is van belang om een keuze te maken voor doorschuiving van de onderneming (zie model '**Verzoek geruisloze doorschuiving IB-onderneming bij overlijden**') en afwikkeling van de aanmerkelijkbelangpositie (zie modellen "**Verzoek geruisloze doorschuiving ab-claim bij vererving**" (verzoek 4.17a Wet IB 2001) en '**Verzoek geruisloze doorschuiving ab-claim bij verdeling nalatenschap**' (verzoek 4.17b Wet IB 2001)).

#### **4.7 Renteafpraak**

In veel gevallen ontstaat na het overlijden een schuld van de langstlevende aan de kinderen. De rente hierover is afhankelijk van wat het testament daarover heeft bepaald. Als het testament daarvoor ruimte laat, of als er geen testament is, kan men onderling overeenkomen geen rente of juist wél rente te rekenen. Of dat voordelig is kan worden berekend met rekenmodel '**Berekening fictief vruchtgebruik**'.

Als besloten is tot een van het testament of van de wet afwijkende rente kan dit worden vastgelegd met het modelcontract '**Renteafspraken tussen erfgenamen**'.

#### **4.8 Aangifte erfbelasting**

De aangifte erfbelasting moet binnen acht maanden na het overlijden worden ingediend, behoudens uitstel. Vaak vraagt de Belastingdienst dan wel om een voorlopige aangifte zodat een voorlopige aanslag kan worden opgelegd. Er is heffingsrente verschuldigd vanaf acht maanden na overlijden.

#### **4.9 Afgifte legaten**

Legaten die bestaan uit inboedelgoederen of geld kunnen eenvoudig worden afgegeven. Legaten die betrekking hebben op onroerende zaken of aandelen moeten bij notariële akte worden afgegeven. De normale leveringshandelingen zoals die bij koop/verkoop van toepassing zijn gelden hier ook.

#### **4.10 Akte van verdeling**

Ter afronding van de gemaakte afspraken is het zaak de keuzes vast te leggen in een akte van verdeling waarbij de eigendommen te naam worden gesteld. Vaak wordt deze akte gecombineerd met de afgifte van de legaten en het vastleggen van de rentepercentages.